

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМПАТІЇ У ПІДЛІТКІВ З АКЦЕНТУАЦІЯМИ ХАРАКТЕРУ

Бернацька К.В.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Аналіз психологічної літератури показує, що нині спостерігається загострення інтересу вчених до вивчення особливостей розвитку підлітків у різних сферах їх діяльності, бо у підлітковому віці відбуваються глибокі і інтенсивні зміни в особистісному розвитку молодих людей, з'являються нові інтереси, відмирають старі, підліток не тільки починає цікавитися низкою нових для нього речей, але і втрачає цікавість до речей які займали його раніше. В цьому віці у молодих людей активно формується свідомість, виробляється особиста незалежна система еталонів самооцінки і самовідношення, все більше розвиваються здібності проникності в свій власний світ [4]. Великою значення набуває спілкування з однолітками, яке стає гострою потребою підлітка і пов'язано з багатьма його переживаннями. Відомо, що спілкування — це феномен який забезпечує процес розвитку особистості.

На думку: Т.П. Гаврилової, Ю.Б. Гіппенрейтер, Т.Д. Корякіної, Н.С. Курок, Д.А. Хоустон, Т.І. Пашукової, О.О. Бодалева емпатія є важливим психологічним чинником компетентного спілкування.

У психології уявлення про емпатію розвивалося у напрямку від афективно-когнітивного підходу до інтегративного, який розглядає емпатію як складне явище [2].

На сучасному етапі розвитку психологічної науки тлумачиться як явище, яке включає в себе емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти. Оцінки емпатії у рамках базових форм психічного відображення здійснюється в означенні цього феномену як соціально-психологічної властивості особистості, яка формується в процесі взаємодії людей, впливаючи на успішність спілкування. На думку Алохвердової О.В., Іванова Є.М, Мосолова Ю.П. [1] як соціально-психологічна властивість емпатія складається з ряду здібностей:

1) здібність емоційно реагувати відкликатися на переживання іншого;

2) здібність розпізнати емоційний стан іншого і перенести себе в його думки, почуття і дії;

3) здібність давати адекватну емпатичну відповідь як вербально, так і невербального типу на переживання іншого.

Вітчизняні дослідники, які займалися проблемами психологічної корекції особистості, також приділяють увагу ролі різних параметрів емпатії у виникненні певного виду спілкування.

Порушення спілкування призводить до змін в особистісному розвитку, які сприяють вияву акцентуацій характеру підлітка. Акцентуації характеру — це крайні варіанти норми, при яких окремі риси характеру надто підсилені, внаслідок чого виявляється надмірна вразливість до певних психогенних впливів при одночасної стійкості до інших [3].

Метою дослідження було визначення особливостей зв'язку між

складовими емпатії у межах окремого типу акцентуації характеру.

Програма емпіричного дослідження передбачала розгляд особливостей зв'язку між складовими емпатії (когнітивної, емоційної та поведінкової) у підлітків з різним типом акцентуацій характеру.

Для формування репрезентативної виборчої сукупності були підібрані підлітків які б мали ознаки певного типу акцентуацій характеру. На підготовчому етапі за допомогою методики ПДО (за А.Є. Лічко) було про діагностовано 60 учнів підліткового віку, з яких були відібрані лише ті показники, що свідчили щодо надмірного розвитку окремих психологічних рис, за вказаною методикою.

У виборчій сукупності ввійшли підлітки з гіпертимним, істероїдним, гіпертимно-істероїдним, та епіліптоїдним типом акцентуацій. Загалом кількість учасників складала 30 осіб з них 16 дівчат та 14 хлопців.

Для визначення рівня емпатії був використаний опитувальник В.В. Бойко.

Методика дозволила визначити особливості розвитку складових емпатії: емоційної, раціональної, поведінкової.

Автор визначає прояв кожної складової емпатії у якості "каналів" емпатії. Зокрема: раціонального (характеризує направленість уваги, сприймання і мислення людини на розуміння сутності будь-якої іншої людини, на її стани, проблеми і поведінку); емоційного (фіксується здатність імпульсивного входити в емоційний резонанс з оточуючими — співпереживати, співчувати); інтуїтивного (дозволяє людині передбачити поведінку партнерів, діяти в умовах дефіциту інформації про них, спираючись на досвід, який зберігається у них в підсвідомості); установчого (перешкоджає емпатії. Людина намагається уникнути особистих контактів, вважає непотрібним проявляти цікавість до іншої особи, переконав себе спокійно відноситися до переживань і проблем іншого); проникаючого (ця здібність в емпатії розцінюється як важлива комунікативна якість людини, яка дозволяє створити атмосферу відкритості, задушевності, довірливості); ідентифікаційного (це умінь зрозуміти партнера на основі співпереживання, постановки себе на місце іншого).

Порівняльний аналіз рівня сформованості складових емпатії у підлітків з акцентуаціями характеру показав домінування низьких показників розвитку таких складових як: раціонального, емоційного, проникаючого та ідентифікаційного каналів.

Переважа низьких показників у зазначених складових емпатії може виявитися у труднощах розпізнати емоційний стан іншого і перенести себе в його думки, почуття, дії, емоційно відкликатися на переживання іншого, ввійти в емоційний резонанс з оточуючими, наявність певних установок, що спрямовують поведінку людини на уникнення особистих контактів, байдуже ставлення до переживань оточуючих.

Виходячи з припущення, що надмірний розвиток певних рис характеру підлітка може призводити до нерівномірного розвитку складових емпатії у системі емпатичних тенденцій, була здійснена спроба визначити їх відмінності у підлітків з гіпертимною, істероїдною та епіліптоїдною акцентуаціями характеру.

Результати показали, що у підлітків з істероїдним типом акцентуації розвинутий раціональний, установчий, проникаючий, ідентифікаційний канали емпатії. За попередніми даними рівні представленості кожного з визначених каналів мають середні та низькі показники. Слабке місце істероїдного типу нездатність до емоційного відгуку на пережи-

вання іншого. Визначений зв'язок пояснюється надмірним егоцентризмом підлітків з таким типом акцентуації. Порівняльний аналіз показників складових емпатії свідчать про те, що дівчата з даним типом акцентуації є більш вразливими до дії психогенних факторів. У взаємодії з оточуючими у них частіше виникають труднощі та бар'єри, тому що перш за все недорозвинуті такі складові емпатії як: емоційна та поведінкова.

Для гіпертимного гіпертимно-істероїдного типу є властивим емоційний, установчий, проникаючий, та ідентифікаційний канали емпатії.

Підлітки з даним типом акцентуацій виявляють комунікативність, легкість в організації спілкування, відкритість позитивне ставлення до співрозмовника. Вказані ознаки поведінки корелюють з їх здатністю до емоційного відгуку, створення атмосфери відкритості, рухливості і гнучкості емоцій, здатності до наслідування. Слабким місцем гіпертимного типу є поверхневність розуміння мотивів та станів співрозмовника, нездатність передбачити його реакцію, діяти в умовах дефіциту інформації про нього. Визначені зв'язки підтверджуються описаними у науковій літературі особливостями поведінки підлітків з цим типом акцентуації характеру.

У підлітків з епілітоїдним типом акцентуації були визначені усі складові емпатії окрім проникаючої. Проникаюча складова (за В.В. Бойко) розглядається як важлива комунікативна якість людини, яка дозволяє створити у спілкуванні відкритість, задушевність, довірливість.

Слід також зазначити, що представленість раціонального та емоційного компоненту в емпатійній сфері підлітків з епіліптоїдним типом акцентуацій, за попередніми даними має переважно низькі показники. Слабким місцем епіліптоїдного типу є зниження комунікативної якості людини, яка дозволяє створити у спілкуванні відкритість, задушевність, довірливість.

Слід також зазначити, що для всіх визначених типів акцентуацій характеру були притаманні переважно низькі показники емоційного, раціонального та поведінкової складової емпатії.

Аналіз особливостей складових емпатії за статевою ознакою показав про домінування у хлопців низьких показників розвитку раціонального, проникаючого, інтуїтивного каналів емпатії. У дівчат — емоційного.

Отримані нами дані дозволяють говорити про специфічний зв'язок між складовими емпатії у межах окремого типу акцентуації, що і підтверджує висунуту нами гіпотезу і повинні враховуватися вчителями та класними керівниками з метою оптимізації навчально-виховного процесу.

Література

1. Аллахвердова О.В, Иванов Е.М., Мосолов Ю.П. Индивидуальные свойства и эмпатия // Теоретические и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга. Тез.докл. Вторая всесоюз. Конф. — М., 1979.
2. Гаврилова Т.П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии // Вопросы психологии. — 1975. — №2 — С. 23–31.
3. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. 2-е изд., доп. и перераб. — Л., 1983. — 224 с.
4. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. — СПб., 2000. — 186 с.